

وزارت علوم، تحقیقات و فناوری
 پژوهشکده امام خمینی و انقلاب اسلامی
 وابسته به مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی

پایان نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد در رشته اندیشه سیاسی در اسلام

عنوان:

تأثیر الگوی حکومتی امام علی (ع) بر اندیشه حکومت مطلوب از دیدگاه امام خمینی (س) با توجه به فلسفه سیاسی شیعه در عصر غیبت امام معصوم (ع)

اسناد راهنما:

جناب آقای دکتر محمدحسین جمشیدی

استاد مشاور:

جناب آقای دکتر عیسی ولایی

پژوهشگر:

نرجس عباس پور رکن

تیرماه ۸۹

کلیه حقوق مادی و معنوی این پایان نامه متعلق به پژوهشکده می باشد.
 چاپ پایان نامه و استخراج مقاله از پایان نامه باید به نام پژوهشکده، با تأیید استاد راهنما و با مجوز معاونت پژوهشی باشد.

تقدیم به:

عشق جاویدانم

مدد رسان لحظات تنهاییم

اسوه محبت و مهربانی

کسی که اسیر حبش شدم

مولی الموحدین حضرت علی بن ابی طالب (علیه

السلام)

و به رهبر فرزانه امام خمینی (سلام الله علیه)

که گل واژه عشق به علی (علیه السلام) را تفسیر می کند.

هو العليم

حمد و سپاس خداوند رحمان را که توفیق کسب علم به ما ارزانی داشت و امید آنکه به فضل و رحمتش آنچه آموخته ایم و علم و عمل به آنچه نمی دانیم نصیبمان گرداند. پس از حمد خداوند منان بر این فضل و عنایتش، خالصترین سپاس و تشکر خود را تقدیم می دارم به استاد ارجمند جناب آقای دکتر محمد حسین جمشیدی که همواره علی رغم ضیق وقت و مشغله فراوان بادلوسوزی و اخلاص، از راهنمایی های گرانقدر خویش اینجانب را بهره مند ساخته و این پلکان نامه بیش از هر چیز مرهون راهنمایی های ارزشمند ایشان می باشد.

از جناب آقای دکتر عیسی ولایی که از ابتدای جمع آوری مطالب تا اتمام پایان نامه، از مشاوره های گرانقدر خویش، این حقیر را بی بهره نگذاشته اند و شروع کار را که با مشکلات فراوان همراه است بر من آسان کردند، کمال قدر دانی و تشکر را دارم. همچنین از سایر اساتید گروه اندیشه سیاسی در اسلام که هر کدام به نحوی در پیشبرد کار حامی اینجانب بودند و همچنین با بهره گیری از دریای علم آنها در طول مدت تحصیل این پایان نامه تنظیم شده بسیار سپاسگذارم.

در اینجا لازم می دانم از تمامی کارکنان زحمتکش پژوهشکده امام خمینی (س) و انقلاب اسلامی بویژه کارکنان کتابخانه و اداره آموزش کمال سپاس گزاری را بنمایم. در پایان سپاس و تشکر صمیمانه خود را به خانواده و همسر مهربان و دوستان عزیزم که با کمک های خالصانه خود حمایت و یاری ام نمودند تقدیم می دارم.

چکیده

پژوهشکده امام خمینی (س) و انقلاب اسلامی

مقطع تحصیلی: کارشناسی ارشد
رشته تحصیلی: اندیشه سیاسی در اسلام
عنوان پایان نامه: تأثیر الگوی حکومتی امام علی (ع) بر اندیشه حکومت مطلوب از دیدگاه امام خمینی (س) با توجه به فلسفه سیاسی شیعه در عصر غیبت امام معصوم (ع)
نام و نام خانوادگی دانشجو: نرجس عباس پور رکن
استاد راهنما: جناب آقای دکتر محمدحسین جمشیدی
استاد مشاور: جناب آقای دکتر عیسی ولایی
تاریخ شروع پایان نامه: ۱۳۸۷/۱۲/۱۹
تاریخ اتمام پایان نامه: ۱۳۸۹/۴/۱۲
چکیده:
<p>بررسی ویژگی های حکومت مطلوب امام علی (ع) به مثابه یک الگوی حکومتی و سیاسی مطلوب و تأثیر گذاری آن بر نگرش سیاسی و دیدگاه حکومتی امام خمینی (س) و پیدایش نظام جمهوری اسلامی، ب عنوان نظام سیاسی و حکومتی مطلوب از نظر ایشان ، مسأله اصلی این نوشتار است.</p> <p>روش پژوهش با توجه به موضوع مورد بحث ،توصی فی -تحلیلی با نگاه مقایسه ای است وچارچوب نظری برای بررسی و تبیین موضوع، الگوی نظری اسپریگنز مبنی بر عدم شکل گیری اندیشه های سیاسی در خلأ می باشد . واکاوی دیدگاههای حضرت امیر(ع) در نهج البلاغه و منابع مختلف دیگر نشان می دهد که آن حضرت ،گرچه حکومتی با پیچیدگی ع صر حاضر را نداشتند ،اما در همان نظام حکومتی ساده و متناسب با آن زمان ،ویژگی ها و مسائل اساسی حکومت را بیان و ساختار نمادین و نسبتاً کاملی از حکومت مطلوب را به جامعه ارائه کردند و آن را به عنوان یک الگو و راهنمای عمل در پیش روی اندیشمندان و سیاستمداران قرار دادند که از ابعاد گوناگونی قابل تحقق در جوامع امروزی و قابل تاسی است.</p> <p>آنچه که به عنوان یافته این پایان نامه مطرح می شود، این است که حکومت مطلوب مورد نظر امام خمینی (س) که در قالب جمهوری اسلامی ایران نمود پیدا کرد، از نظر نوع و محتوا و اصول و بنیانها کاملاً متأثر از حکومت علوی و دیدگاه و سیره حضرت علی (ع) است ولی در شکل و ساختار ،تابع مقتضیات زمان و مکان می باشد؛ یعنی اینکه در حکومت علوی، امام معصوم (ع) حاکم جامعه است ولی در حکومت امام خمینی (س) به علت غیبت امام معصوم (ع)، ولی فقیه عادل است که رهبری جامعه را به عهده دارد و مهمترین هدف هر دو حکومت ،تأمین عدالت و سعادت و تربیت انسانها و رساندن آنها به کمال می باشد.</p> <p>واژگان کلیدی: حکومت مطلوب، عدالت، امامت معصوم، ولایت فقیه، حکومت علوی، حکومت جمهوری اسلامی ایران.</p>

Abstract
Imam Khomeini and Islamic Researching center

Academic Degree:M.A.
Major:Political Thought in Islam
Thesis Title:Affection of Imam Ali,s government Pattern on Ideal government thought from Imam Khomeini,s view point regarding to political philosophy of shia in absence age of Innocent Imam.
Student,s Name and Surname:Narjes Abbaspour rokn
Supervisor:M.R Mohhamad hosein Jamshidi ph.D
Advisor:M.R isa velai ph.D
Start date of the Thesis:۹march۲۰۰۹
Finished date of the Thesis:۳July۲۰۱۰
<p>Abstract:The main matter of this research is the investigation of characters of Imam Ali,s desired government as a desired governmental and political pattern and its affection on Imam khomeins political approach and his government view point.The regared to The discussed subject, The method of The study is descriptive- analytic with comparative view point and theoretical frome work for study and explanation of the subject is theoretical pattern of sprigenz according to un stablishment of political thoughts in void.</p> <p>The deep searching of Imam Ali,s viwws points in Nahjolbalagha and other different sources display that , although that time there wasn't a government with complications of current age, but in same simple governmental system, which was propriate with that time, Imam Ali explained main charecters and matters of government present a symbolic and almost complete structure of Ideal government to socity and put it as a pattern and practical guide in front of thoughters and polition which is achievable and allowable in present societies.</p> <p>Finding of this thesis is that Imam khomeine,s Ideal government, manifested in Islamic republic of Iran, in kind and content completely is influenced by Alavi,s one and his view and method but in shape and strcture is a follower of place and time circumstances that is, in Alavi,s government Innocent Imam is governer of society but in latter, for His absence, the just jurisprudent can indure the society guidance. the main aim of both is gurantee of justice, blessing, educating humans and accomplishment of a task them.</p> <p>Key words:Ideal government, justice, Innocent guidance, jurisdiction, Alavi,s government, Islamic republic of Irans government.</p>

الموجز

مهد البحوث للامام الخميني و ثوره الاسلاميه

المقطع الدراسي:الماجستير
القسم الدراسي:الفكر السياسي في الاسلام
عنوان الرسالة:نموذج حكومي للامام العلي(ع) و تأثيره على فكر الحكومه المنشوره في الاعتقاد الامام الخميني (س) توجهاً بالفلسفه السياسيه الشيعه في عصر غيبه امام المعصوم(ع)
الاسم و الكنيه الطالب:نرجس عباسپور ركن
استاد الدليل: السيد الدكتور محمد حسين جمشيدى
استاد الدليل: السيد الدكتور عيسى ولايى
التاريخ المباشرة الرسالة:١١ ربيع الاول ١٤٣٠
التاريخ الانقضاء الرسالة:٢٠ رجب ١٤٣١
<p>الموجز:مهمه هذه المكتوبت دراسه الخصائص الحكومه المنشوده لامام العلي(ع) بمثابه نموذج حكومي سياسى منشوره و تأثيره على الاعتقاد الحكومى للامام الخميني(س) و طريقه ظهور نظام الجمهوريه الاسلاميه بعنوان نظام سياسى و حكومى منشوده في رؤيته.</p> <p>اسلوب البحث توجهاً بالموضوع المعنى بالدراسه و صرفي تحليلي مع نظرة المقارنه نطاق النظرى لدراسة و تبين الموضوع هو النموذج النظرى لاسپريگنز و هو مبنى على عدم التشكيل الفكر السياسى في الخلاً.اظهر الفحص في الاعتقادات حضره الامير(ع) في نهج البلاغه و منابع الخرى المختلفه انه بين خصائص و مسائل الحكومه و اعطى المجتمع نظام النموذجى الكامل من الحكومه المنشوده اما في نفس نظام الحكومى السهل المتناسب مع تلك الزمان مع ان ما كان له حكومتاً متعقدتاً كتعقد عصر الحاضر.هو ان الحكومه لامام الخميني(س) ظهر في قالب جمهوريه الاسلاميه و لكن تأثر بالحكومه العلويه، نوعاً، مفهوماً و بنياناً و لكن في الشكل و النظام تابع لمقتضياه زمانه و مكانه يعنى في الحكومه العلويه الامام المعصوم هو حاكم المجتمع و لكن في حكومه الامام الخميني(س) لغيبه الامام المعصوم هو ولايه فقيه العادل الذى يهتدى المجتمع و اهم الغايه الحكومتين هو تأمين العدالة و السعاده و تربيته الانسان و ايصالهم الى الكمال.</p> <p>المفردات الرئيسيه:حكومه المنشوده(المطلوبه)، عداله، امامه المعصوم، ولايه الفقيه،حكومه العلويه، حكومه جمهوريه الاسلاميه للايران.</p>

فهرست اجمالی

* چکیده

۱	*مقدمه: طرح پژوهش
۱۳	*فصل اول: چارچوب نظری و پیشینه تحقیق
۱۴	بخش اول: چارچوب نظری
۲۰	بخش دوم: پیشینه نظری حکومت مطلوب
۴۹	بخش سوم: پیشینه تاریخی حکومت مطلوب
۷۲	*فصل دوم: حکومت مطلوب در فلسفه سیاسی شیعه
۷۴	بخش اول: حکومت مطلوب عصر حضور معصوم (ع)
۸۵	بخش دوم: حکومت مطلوب عصر غیبت معصوم (ع)
۱۱۳	*فصل سوم: حکومت مطلوب در اندیشه سیاسی امام علی (ع)
۱۶۰	*فصل چهارم: حکومت مطلوب در اندیشه سیاسی امام خمینی (س)
۲۰۱	*فصل پنجم: تأثیر الگوی حکومت علوی (ع) بر حکومت مطلوب امام خمینی (س)
۲۲۳	*نتیجه گیری
۲۲۷	*فهرست منابع و مآخذ

فهرست تفصیلی

	*چکیده
	*مقدمه
۱	۱- بیان مسأله
۳	۲- ضرورت و اهمیت موضوع
۴	۳- ارتباط موضوع باحوزه اندیشه سیاسی امام خمینی (س)
۴	۴- سؤال اصلی و سؤالات فرعی
۴	۵- پیش فرض ها
۴	۶- فرضیه های اصلی و فرعی پژوهش
۵	۷- مبانی نظری تحقیق
۶	۸- تعریف مفاهیم و متغیرها
۸	۹- قلمرو پژوهش
۸	۱۰- پیشینه و سوابق موضوع و جنبه های جدید این پژوهش
۹	۱۱- روش پژوهش
۱۰	۱۲- سازماندهی اولیه پژوهش
	*فصل اول: چارچوب نظری و پیشینه تحقیق
۱۳	-مقدمه
۱۴	بخش اول: چارچوب نظری
۱۴	۱- الگوی کلی اسپریگنز
۱۵	۲- چارچوب نظری ما و نظر اسپریگنز
۱۷	۳- عوامل مؤثر بر شکل گیری اندیشه سیاسی امام خمینی (س)
۲۰	بخش دوم: پیشینه نظری حکومت مطلوب
۲۰	۱- مفهوم و ماهیت حکومت مطلوب
۲۳	۱-۱- اوئیگی های حکومت مطلوب
۲۴	۲- ضرورت حکومت مطلوب
۲۴	۱-۲- دلایل عقلی
۲۵	۲-۲- دلایل نقلی
۲۶	۳- جایگاه حکومت مطلوب

۲۸	۴-خاستگاه حکومت مطلوب
۲۸	۴-۱ نظریه منشأ الهی حکومت
۲۸	۴-۲ نظریه زور و غلبه
۲۹	۴-۳ نظریه ژنتیک
۲۹	۴-۴ نظریه طبیعی ارسطو
۳۰	۴-۵ نظریه قرارداد اجتماعی
۳۱	۵-وظایف حکومت مطلوب
۳۳	۶-اهداف حکومت مطلوب
۳۵	۷-ساختار حکومت مطلوب
۳۹	۸-شرایط و صفات زمامدار در حکومت مطلوب
۴۱	۸-۱ علم
۴۱	۸-۲ عدالت
۴۲	۸-۳ قدرت و سلامت
۴۲	۸-۴ شجاعت
۴۲	۸-۵ مدیریت
۴۳	۸-۶ تدبیر و کاردانی
۴۳	۹-الزامات حکومت مطلوب
۴۳	۹-۱ نقش مشروعیت حکومت مطلوب
۴۵	۹-۲ نقش و جایگاه مردم در حکومت مطلوب
۴۵	۹-۳ رابطه دین و حکومت مطلوب
۴۷	۹-۴ نقش اخلاق در حکومت مطلوب
۴۹	بخش سوم: پیشینه تاریخی حکومت مطلوب
۴۹	۱-حکومت مطلوب افلاطون
۵۱	۲-حکومت مطلوب ارسطو
۵۳	۳-حکومت مطلوب آگوستین
۵۴	۴-حکومت مطلوب سن توماس آکویناس
۵۵	۵-حکومت مطلوب در ایران باستان
۵۷	۶-حکومت مطلوب در اندیشه سیاسی زردشت
۵۸	۷-حکومت مطلوب در نگرش اهل سنت

۵۹	۸-حکومت مطلوب فارابی
۶۲	۹-حکومت مطلوب ابن سینا
۶۴	۱۰-حکومت مطلوب شیخ مفید
۶۶	۱۱-حکومت مطلوب محقق سبزواری
۶۹	- جمع بندی
	*فصل دوم: حکومت مطلوب در اندیشه سیاسی شیعه
۷۴	بخش اول:حکومت مطلوب عصر حضور معصوم(ع)
۷۴	۱-مفهوم امامت
۷۶	۲-ضرورت امامت
۷۶	۲-۱دله عقلی
۷۸	۲-۲دله نقلی
۸۰	۳-شرایط واوصاف امام
۸۲	۴-ویژگی های اساسی ومبانی نظام حکومت در اسلام در عصر حضور معصوم(ع)
۸۵	بخش دوم:حکومت مطلوب عصر غیبت معصوم(ع)
۸۵	۱-مفهوم ولایت فقیه
۸۷	۲-تاریخچه ولایت فقیه
۹۰	۳-نظریه های حکومتی شیعه در عصر غیبت معصوم(ع)
۹۰	۱-۳سلطنت مشروعه
۹۱	۲-۳ولایت انتصابی عامه فقیهان
۹۵	۳-۳ولایت انتصابی عامه شورای مراجع تقلید
۹۶	۴-۳دولت مشروعه(با اذن ونظارت فقیهان)
۹۷	۵-۳خلافت مردم بانظارت مرجعیت
۹۹	۶-۳ولایت انتخابی مقیده فقیه
۱۰۳	۷-۳نظریه حکومت فرد عادل
۱۰۳	۱-۳-۷نظریه علامه محمدباقر مجلسی
۱۰۴	۲-۳-۷نظریه محقق کرکی
۱۰۵	۳-۳-۷نظریه امام خمینی(س)
۱۱۰	-جمع بندی
	*فصل سوم:حکومت مطلوب در اندیشه سیاسی امام علی(ع)

۱۱۳	-مقدمه
۱۱۳	۱- مفهوم حکومت مطلوب
۱۱۷	۱-۱ ویژگی های حکومت مطلوب
۱۲۲	۲- ضرورت حکومت مطلوب
۱۲۳	۳- جایگاه حکومت مطلوب
۱۲۴	۴- خاستگاه حکومت مطلوب
۱۲۶	۵- وظایف حکومت مطلوب
۱۳۱	۶- اهداف حکومت مطلوب
۱۳۹	۷- ساختار حکومت مطلوب
۱۴۲	۸- شرایط و صفات زمامدار در حکومت مطلوب
۱۴۸	۹- الزامات حکومت مطلوب
۱۴۸	۹-۱ راههای اثبات مشروعیت حکومت مطلوب
۱۵۴	۹-۲ نقش مردم در حکومت مطلوب
۱۵۵	۹-۳ نقش دین در حکومت مطلوب
۱۵۶	۹-۴ نقش اخلاق در حکومت مطلوب
۱۵۸	-جمع بندی
	*فصل چهارم: حکومت مطلوب در اندیشه سیاسی امام خمینی(س)
۱۶۰	-مقدمه
۱۶۱	۱- مفهوم و ماهیت حکومت مطلوب
۱۶۲	۱-۱ ویژگی های حکومت مطلوب
۱۶۹	۲- ضرورت حکومت مطلوب
۱۶۹	۲-۱ دلایل عقلی
۱۷۱	۲-۲ دلایل شرعی و نقلی
۱۷۳	۳- جایگاه حکومت مطلوب
۱۷۴	۴- خاستگاه حکومت مطلوب
۱۷۷	۵- وظایف حکومت مطلوب
۱۸۰	۶- اهداف حکومت مطلوب
۱۸۲	۷- ساختار حکومت مطلوب
۱۸۷	۸- شرایط و صفات زمامدار در حکومت مطلوب

۱۹۴	۹-الزامات حکومت مطلوب
۱۹۴	۹-۱ نقش مردم در حکومت مطلوب
۱۹۷	۹-۲ نقش دین در حکومت مطلوب
۱۹۸	۹-۳ نقش اخلاق در حکومت مطلوب
۱۹۹	-جمع بندی
	*فصل پنجم: تأثیر الگوی حکومت علوی بر حکومت مطلوب امام خمینی (س)
۲۰۱	-مقدمه
۲۰۱	۱- مفهوم و ماهیت حکومت مطلوب
۲۰۴	۱-۱ ویژگی های حکومت مطلوب
۲۰۶	۲- ضرورت حکومت مطلوب
۲۰۷	۳- جایگاه حکومت مطلوب
۲۰۸	۴- خاستگاه حکومت مطلوب
۲۰۹	۵- وظایف حکومت مطلوب
۲۱۲	۶- اهداف حکومت مطلوب
۲۱۲	۷- ساختار حکومت مطلوب
۲۱۳	۸- شرایط و صفات زمامدار در حکومت مطلوب
۲۱۵	۹- الزامات حکومت مطلوب
۲۱۵	۹-۱ نقش مشروعیت در حکومت مطلوب
۲۱۵	۹-۲ نقش مردم در حکومت مطلوب
۲۱۷	۹-۳ نقش دین در حکومت مطلوب
۲۱۷	۹-۴ نقش اخلاق در حکومت مطلوب
۲۱۸	۱۰- سیره حکومتی امام علی (ع) در کلام امام خمینی (س)
۲۱۹	۱۱- اشتراکات حکومت امام خمینی (س) و حکومت امام علی (ع)
۲۲۰	۱۲- تفاوت حکومت امام خمینی (س) با حکومت امام علی (ع)
۲۲۱	- جمع بندی
۲۲۳	*نتیجه گیری
۲۲۷	*منابع و مأخذ

مقدمه

۱- بیان مسأله :

انسان، موجودی سیاسی و دارای اراده است و هرگونه اجتماع انسانی عقلاً و نقلاً نیازمند حکومت است. بشر در طول تاریخ شاهد انواع حکومت‌ها بوده است. از موضوعات بسیار مهم که همواره مورد توجه و تأمل بشر به خصوص اندیشمندان سیاسی بوده است، امر حکومت و مسائل مربوط به آن بوده است. به دلیل جایگاهی که حکومت در اداره‌ی جامعه و سرنوشت بشر دارد، پرسش‌های بنیادینی همیشه مطرح بوده است، از جمله این که حکومت از آن کیست؟ چگونه باید حکومت کرد؟ چه کسانی حق ورود به عرصه حکومت را دارند؟ و از همه مهم‌تر این که حکومت مطلوب چگونه حکومتی است؟

بهترین نوع حکومت، حکومتی است که حاکم از تمام جنبه‌های زندگی انسان آگاه باشد و بتواند کلیه نیازهای بشر را شناخته و تأمین و شکوفا نماید. بر مبنای نگرش اعتقادی ما چنین حکومتی را اسلام به مثابه دین جامع مطرح ساخته است.

در قرآن کریم، آیات زیادی وجود دارد که یکی از اهداف بعثت همه‌ی انبیای الهی را رهبری و زعامت جامعه بر اساس عدالت و حق معرفی می‌نماید؛ از جمله آیه:

«یا داوُد اَنَا جَعَلْنَاكَ خَلِيفَةً فِي الْأَرْضِ فَاحْكُم بَيْنَ النَّاسِ بِالْحَقِّ وَ لَا تَتَّبِعِ الْهَوَى فَيُضِلَّكَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ»^۱

ای داود! ما تو را در زمین جانشین و نماینده‌ی خود کردیم، پس میان مردم به حق فرمانروایی و داوری کن و از هوس پیروی نکن که تو را از راه خدا به در می‌کند.

دین اسلام که کامل‌ترین و جامع‌ترین دین آسمانی است، واجد دستورات لازم برای اداره‌ی تمام ابعاد زندگی انسان می‌باشد و داشتن قوانین و دستوراتی در کلیه ابعاد زندگی بشری، بیانگر جامعیت آن است. برخلاف برخی عقاید واهی که دین را امری فردی و متضمن امور اخروی صرف می‌دانند باید دانست که گوهر دین به همان نسبت که به بعد فردی انسان توجه داشته، اهتمام ویژه‌ای نسبت به زندگی اجتماعی بشر داشته است تا جایی که به فرمایش حضرت امام خمینی (س) «نسبت اجتماعیات قرآن با آیات عبادی آن از نسبت صد به یک هم بیشتر است»^۲

^۱ - ص، آیه ۲۶.

^۲ - سید روح‌الله خمینی، ولایت فقیه، تهران: مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی، چاپ ششم، ۱۳۷۶، ص ۵.

در بسیاری از آیات قرآن، پیامبر اسلام (ص) به عنوان رهبر و حاکم جامعه معرفی می شود.^۱ پیامبر (ص) در زمان حیات خود، پس از مهاجرت به مدینه (یثرب)، اقدام به تشکیل حکومت نمود و خود به عنوان حاکم اسلامی در راه نشر اسلام از هیچ کوششی فروگذار نکرد. همین مدت کوتاه زعامت پیامبر (ص)، دوران شکوه و عظمت اسلام بود اما به دلیل زیرپا گذاشتن توصیه‌های مؤکد او توسط برخی از پیروان و اصحابش در امر خلافت و جانشینی، این شکوه و عظمت پس از وفاتش پایان یافت و حق جانشین واقعی رسول الله (ص)، حضرت علی (ع) غصب شد. مدت ۲۵ سال مردم از رهبری سیاسی امام علی (ع)، محروم بودند و هر روز انحراف جامعه از مسیر صحیح اسلام بیشتر می شد تا جایی که مردمی که دوران حکومت سراسر عدالت پیامبر اکرم (ص) را بر خود دیده بودند طاقت ظلم‌ها و تبعیض‌های بوجود آمده در زمان خلفای سه گانه را نداشتند، برای برقراری حکومت اسلامی واقعی به خانه‌ی علی (ع) هجوم بردند و بدین ترتیب علی (ع) پس از ۲۵ سال بر تارک حکومت اسلامی درخشید و سکان کشتی طوفان زده‌ی اسلام را به دست گرفت. حکومت علوی بهترین نمونه و الگوی عملی از ح‌کومت اسلامی است. این حکومت دارای ویژگی‌هایی است که چنانچه آن ویژگی‌ها در هر نظام سیاسی دیگری سرمشق قرار گیرد و دست اندرکاران آن نظام به این الگو متوسل شوند، ملت خود را در مسیر سعادت و کمال که هدف نهایی خلقت بشر است قرار خواهند داد.

علی (ع) در مدت ۵ سال ح‌کومت خود با ظلم و تبعیض مقابله کرد، قانون الهی را در جامعه پیاده کرد، قسط و عدل را گسترش داد، کارگزاران نالایق را کنار زد، جامعه را اصلاح کرد، مظلومان در جامعه جان گرفتند و ظالمان دستشان از ظلم و ستم کوتاه گردید، وضع معیشتی مردم سامان گرفت و خلاصه آنکه اسلام ناب را احیا کرد. حضرت علی (ع) در این مدت، حکومتی را برپا کرد که الگوی تمام عیار همه‌ی حکومت‌های عدالت طلب می باشد. حکومت اسلامی را طوری طرح ریزی کرد که هر کس در هر زمان بخواهد حکومت اسلامی تشکیل دهد می تواند از این ۵ سال حکومت علوی الگو بگیرد. وقتی از مؤسس و معمار نظام جمهوری اسلامی ایران در همان دوران مبارزه با رژیم طاغوت سؤال می شود شما قصد دارید چه نوع حکومتی در ایران پایه گذاری کنید؟ ایشان در جواب می فرماید: «حکومت علی (ع)، الگوی حکومت ماست.»^۲ به عبارت دیگر حضرت امام خمینی (س)، حکومت علوی را معیار و میزان حکومت مورد نظر خویش می دانست.

^۱ - برای نمونه: رجوع شود به آیه ۱۰۵ سوره نساء.

^۲ - سید روح‌الله خمینی، صحیفه امام، تهران: موسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (ره)، ۱۳۷۸، ج ۵، ص ۲۸.

با توجه به آنچه گذشت، پژوهش حاضر به دنبال پاسخ‌گویی به سؤالاتی از جمله این‌که آیا حکومت جمهوری اسلامی ایران که توسط امام خمینی (س) بنیانگذاری شد تابع الگوی حکومت علوی است؟ هرکدام چه ویژگی‌هایی دارند؟ نقاط اشتراک و افتراق آنها چیست؟ فلذا در این تحقیق، سعی شده، ابعادی از حکومت حضرت علی (ع) مورد مطالعه قرار گیرد تا هدف امام خمینی از تشکیل چنین حکومتی برای همگان روشن‌تر شود که همان تأمین عدالت، رفاه، امنیت، تربیت و... برای جامعه ایران بوده است.

۲- ضرورت و اهمیت موضوع:

تاریخ پرفراز و نشیب تشیع مملو است از مجاهدت‌ها و تلاش‌های علمای اسلام که در پاسداری از حریم تشیع و فقه اهل بیت پیامبر (ص) به‌پا خواسته و لحظه‌ای کوتاهی نکرده‌اند ولی به دلایلی، درخصوص بحث‌های مربوط به حکومت دینی و برنامه‌ریزی اجرایی حکومت کمتر سخنی به‌میان آمده است.

مهمترین دلیل که می‌توان به آن اشاره کرد این است که صاحبان اصلی حکومت از حق الهی خود جدا بوده و لذا دیدگاه شیعه نسبت به حکومت به‌دید یک امر غاصبانه و ظالمانه بود و به دنبال آن بحث و بررسی پیرامون آن‌را کاری عبث و بیهوده می‌دانست و هیچ‌گاه فرصت اظهار عقیده به آنان داده نمی‌شد تا چه رسد به این‌که به بررسی پیرامون مسائل حکومتی بپردازد. در نتیجه تمامی هم و غم علمای شیعه، حراست از اصول مبانی تشیع و فقه اهل بیت (ع) بود و رعایت شدید اصل تقیه در میان اهل بیت (ع) و پس از آن نشان از این مهم دارد.

در نهایت آنچه تا قبل از شکل‌گیری انقلاب اسلامی در میان علمای شیعه مطرح شد تعیین حدود و اختیارات ولی فقیه بوده و دراصل این مسأله اختلافاتی بروز کرد و آن این‌که آیا فقیه حق حکومت دارد یا نه؟ محور بسیاری از بحث‌ها گردید. اما با پیروزی انقلاب اسلامی ایران به رهبری حضرت امام خمینی (س) و تشکیل حکومت اسلامی نیاز به بررسی و مطالعاتی پیرامون حکومت و چگونگی اجرای آن در محافل علمی احساس شد و آغاز گردید.

اما آنچه کمتر مورد توجه قرار گرفته است، بهره‌برداری واقعی از نهج البلاغه و اندیشه‌ها و سیره سیاسی امام علی (ع) برای شناخت حکومت مطلوب و مشکلات سر راه آن و راه‌های مبارزه با این موانع در عرصه‌ی اجرایی حکومت می‌باشد. به‌رحال با توجه به این‌که ما در دوران غیبت امام معصوم (ع) به‌سر می‌بریم و حضرت امام خمینی (س) به‌عنوان رهبر و مؤسس حکومت مطلوب در عصر غیبت شناخته می‌شود، ضرورت دارد تا تطبیقی بی‌ن‌ویژگی‌های حکومت مطلوب این دو بزرگوار یعنی امام علی (ع) و امام خمینی (س) صورت پذیرد تا بتوان به تأثیر اندیشه و سیره سیاسی امام علی (ع) بر اندیشه‌ی حکومتی امام خمینی (س) پی برد.

۳- ارتباط موضوع با حوزه اندیشه سیاسی امام خمینی (س):

از آنجایی که در این پژوهش به دنبال بررسی تأثیر حکومت علوی بر حکومت امام خمینی (س) هستیم، بر این اساس محور اصلی بحث ما دیدگاه حکومتی امام خمینی (س) و تأثیرات حکومت علوی بر آن می باشد. بدین ترتیب ارتباط آن با حوزه‌ی امام خمینی (س) مشهود می باشد.

۴- سؤال اصلی و سؤالات فرعی پژوهش:

الف) سؤال اصلی:

حکومت مطلوب امام خمینی (س) که در قالب نظام جمهوری اسلامی ایران مطرح شده

است، چه تأثیراتی را از الگوی حکومت مطلوب امام علی (ع) گرفته است؟

ب) سؤالات فرعی:

۱) حکومت مطلوب شیعه در عصر حضور و غیبت امام معصوم (ع) چیست؟

۲) شاخصه‌های حکومت مطلوب در اندیشه‌ی سیاسی امام علی (ع) چیست؟

۳) حکومت مطلوب در اندیشه‌ی سیاسی امام خمینی (س) چه ویژگی‌هایی دارد؟

۵- پیش فرض‌ها:

- امام خمینی (س) دارای نگرش شیعی اثنی عشری است.

- مقتضیات زمانی در چگونگی تحقق حکومت مطلوب در جامعه تأثیر دارد.

۶- فرضیه‌های پژوهش:

فرضیه اصلی: امام خمینی (س)، عدالت، مردمی بودن، قانون مبتنی بر شریعت اسلام و ... را از

شاخصه‌های حکومت مطلوب می داند که انطباق کامل با دیدگاه امام علی (ع) در مورد حکومت

مطلوب دارد. ولی امام خمینی (س) این نوع حکومت مطلوب را با توجه به شرایط زمانی برای جامعه

معاصر ایران در قالب نظام جمهوری اسلامی ایران و نظام ولایت فقیه عملی می داند.

فرضیه رقیب: طرح نظام جمهوری اسلامی ایران امام خمینی (س) طرحی جدید و ترکیبی،

برگرفته از نظام سیاسی اسلامی و نظام سیاسی معاصر است که قابل انطباق با دیدگاه حکومتی امام

علی (ع) نیست و از مقتضیات دنیای جدید است.

۷- مبانی نظری تحقیق:

۷-۱ مبانی نظری اندیشه‌ی امام علی (ع):

- حاکمیت از آن خداست: از نظر امام علی (ع) حاکمیت، بالاصاله و بالذات از آن خداست ولی

مردم به زمامداری نیک یا بد نیازمندند.

- توحیدی بودن سیاست: نگاه امام علی (ع) به سیاست، نگاهی معنوی، توحیدی و الهی است. از نظر ایشان، نگرش توحیدی و معنوی مقوم سیاست است و حکومت تنها و تنها در ارتباط با خدا و پیروی از فرامین او معنا دارد.

- عدالت‌گرایی: اصل عدالت معیار همه چیز است و جز آن نمی‌توان به اهداف حکومت اسلامی و فراهم کردن زمینه تعالی فرد و جامعه دست یافت. معنای اصل عدالت این است که تفاوتها و امتیازات بر مبنای صلاحیت و استحقاق باشد و هر کس و هر چیز در جای مناسب خود قرار گیرد. - برپاداشتن حق: در اندیشه سیاسی امام علی (ع) اداره‌ی امور جز با برپاداشتن حق به سامان نمی‌آید و برپایی حق سبب قوام و بقای حکومتهاست. آن حضرت عمل به حق را وسیله نجات و مایه رستگاری معرفی کرده و فرموده است: «مَنْ عَمِلَ بِالْحَقِّ نَجَا وَ اِفْلَحَ»^۱

- معنویت‌گرایی: یکی از مهمترین مبانی حکومت در اندیشه امام علی (ع)، بندگی خدا، توجه به او و در نظر گرفتن او در تمام حالات و سکنات زندگانی است. از همین روی آن حضرت بر مسئولیت‌پذیری انسان در برابر خدا، اخلاص در راه او، تأکید بر ارزشها، ادب و تقوا و پاکی و زهد و... در برابر خدا اصرار می‌ورزد.

- سعادت خواهی: از دیدگاه حضرت علی (ع) غایت اصلی و نهایی سیاست، تأمین سعادت دنیوی و اخروی مردم است.

برابری آدمیان (اصل مساوات نوع انسانی): از مبانی همه اندیشه امام علی (ع) اصل مساوات و برابری انسانهاست که نباید میان مردم تبعیض باشد و حق مردم یکسان دیده شود و تفاخر و امتیازات نژادی و اختلافهای طبقاتی و برتری‌جویی‌های اجتماعی باید زیر پا گذاشته شود.

۷-۲ مبانی نظری اندیشه‌ی امام خمینی (س):

۷-۲-۱ مبانی فلسفی و کلامی:

- معرفت‌شناسی: در نگرش امام خمینی وحی و فطرت و قلب و عقل و حق انسان به عنوان منابع شناخت مطرح شده است.

- هستی‌شناسی: امام خمینی (س) به جهان‌بینی الهی معتقد است و از نظر وی حاکمیت از آن خداست.

- انسان‌شناسی: انسان، حیوان ناطق و اجتماعی و قابل تربیت است. انسان موجودی چندبعدی است که با شکوفا کردن فطرت خویش به مقام خلیفه‌اللهی می‌رسد.

^۱ - جمال‌الدین محمد خوانساری، شرح غررالحکم و دررالکلم، با مقدمه و تصحیح و تعلیق میرجلال‌الدین حسینی ارموی، تهران: انتشارات دانشگاه تهران، چاپ سوم، ۱۳۶۰، ج ۵، ص ۱۵۳.

- پیوستگی دین و سیاست: دین و سیاست ملازم یکدیگرند.

- ولایت سیاسی پیامبر(ص) و معصومان(ع) همراه با رهبری دینی و معنوی آنان.

۲-۲-۷ مبانی فقهی و اصولی:

- حجیت عقل: که یکی از منابع چهارگانه استنباط احکام شرعی است.

- اجتهاد و نقش زمان و مکان و انعطاف‌پذیری احکام بر اساس شرایط.

- ابتناء احکام بر مصلحت و تبعیت احکام از مصالح و دفع مفسد.

- پذیرش بنای عقلا و عرف در تعیین مصادیق حکم شرعی و حوزه فوایح و اباحه.

۳-۲-۷ مبانی عرفانی:

- عرفان و سیاست با یکدیگر ارتباط دارند و با اندیشه‌ی عرفانی می‌توان اندیشه‌ی سیاسی

تأسیس کرد.

- تلازم عرفان و سیاست در سیره‌ی پیامبران(ص) و معصومین(ع).

۳-۷ مبانی تأثیر و تأثر: با توجه به چارچوب نظری تحقیق، مبانی الگوپذیری عبارتند از:

۱- اعتقادات (مبانی اعتقادی)

۲- مبانی علمی

۳- الگو و تأسی پذیرگی یا تأثیر و تأثر

۴- بحث مطلوبیت

۵- دیدگاه اسپریگنز

۸- تعریف مفاهیم و متغیرها:

- حکومت: در دانش سیاست معمولاً حکومت را مجموعه‌ای از سازمان‌های اجتماعی می‌دانند

که به منظور تأمین روابط صحیح اجتماعی، حفظ نظم در جامعه، اجرای قوانین و تأمین مصالح عمومی

به وجود می‌آید. در لغت نیز به مفهوم فرمانروایی و حکمرانی است. گاه نیز به معنای قوه اجرایی - در

نظام‌های قانونی جدید و مبتنی بر تفکیک قوا - آمده است.^۱ معادل انگلیسی این واژه، لغت

Government می‌باشد که به مفهوم تشکیلات سیاسی و اداری کشور، چگونگی و روش اداره‌ی

یک کشور یا واحد سیاسی و تشکیلات دولتی می‌باشد.^۲

حکومت در این پژوهش عبارت است از: مجموعه افراد، منصب‌ها، نهادها و ارگان‌هایی که

دست‌اندرکار اداره‌ی کشور می‌باشند.

^۱ - داریوش آشوری، دانش‌نامه‌ی سیاسی، تهران: مروارید، چاپ اول، ۱۳۶۶، ص ۲۴۱.

^۲ - علی آقابخشی، فرهنگ علوم سیاسی، تهران: نشر تندر، چاپ اول، ۱۳۶۳، ص ۱۱۰.

– **مطلوب:** واژه‌ی مطلوب در فرهنگ لغت به معنای مختلفی از جمله: طلب کرده شده، جسته شده، خواسته، آرزو شده، خوش آیند، دل‌پسند و ... آمده است.^۱ منظور ما در اینجا یعنی ایده آل و کامل.

– **حکومت مطلوب:** آن نوع فرمانروایی است که تأمین‌کننده‌ی سعادت بشر در دنیا و آخرت است و دغدغه‌ی اجرای عدالت در جامعه را دارد. یعنی نوعی حکمرانی که به دنبال تأمین نیازهای مادی و معنوی انسان است.

– **الگوی حکومتی امام علی (ع):** حکومت امام علی (ع) آینه‌ی اندیشه‌ی سیاسی و سیره‌ی حکومتی علی (ع) و تعهد دینی و تلاش انسانی برای به سعادت رساندن مردم با اصلاح زندگی این جهانی و آن جهانی آنان بود. امیرمؤمنان (ع) سیاست را در معنایی والا و الهی می‌شناخت و از سیاست‌های رایج و پیشین که همگی در خدمت قدرت و مکتب سیاست‌مداران بوده است، به شدت بیزار بود و همه‌ی وجود خود و حکومتش را برای هدایت مردم به سوی خدا می‌خواست.^۲

حکومت کوتاه و چند ساله‌ی امام علی (ع) می‌تواند الگوی همه‌ی حکومت‌های اسلامی در طول تاریخ باشد و برای امت اسلامی ما که بعد از سالیان طولانی حکومت جور و ستم، بر نعمت بزرگ و ارزشمند جمهوری اسلامی ایران دست یافته است، بهترین الگو، حکومت مولا علی (ع) است.

– **فلسفه‌ی سیاسی شیعه:** لئو اشتراوس در تعریف فلسفه‌ی سیاسی می‌گوید: «فلسفه‌ی سیاسی شاخه‌ای از فلسفه است که با زندگی سیاسی یعنی زندگی فلسفی و زندگی بشری، بیشترین نزدیکی را دارد. فلسفه‌ی سیاسی کوششی است برای نشان دادن معرفت و ماهیت امور سیاسی، به جای گمان درباره‌ی آنها. در واقع فلسفه‌ی سیاسی بخشی از فلسفه است که به تحلیل هستی‌شناسانه‌ی پدیده‌ها و موضوعات سیاسی می‌پردازد.»^۳

غرض از فلسفه‌ی سیاسی شیعه، تفکر فلسفی راجع به سیاست و موضوعات و پدیده‌های سیاسی از جمله امامت، ولایت، غیبت و... باتوجه به پیش‌فرض‌های اعتقادی مورد قبول شیعه است.

– **غیبت:** مفهوم غیبت با فتح عین عبارت است از مستور و مکتوم و مخفی و پنهان بودن دوازدهمین امام معصوم (ع) از دسترس مردم و نبودن ارتباط میان آنان و آن حضرت به طوری که به او رجوع کنند و او را بشناسند. غیبت در مقابل حضور قرار دارد و یکی از مسائل مهم فکری و اعتقادی

^۱ - محمد معین، فرهنگ فارسی، تهران: امیرکبیر، چاپ دهم، ۱۳۷۵، ج ۳، ص ۴۲۰۳.

^۲ - امام علی (ع)، نهج البلاغه، ترجمه محمد دشتی، تهران: حماسه، چاپ اول، ۱۳۸۶، خطبه ۱۳۱، ص ۱۷۵.

^۳ - لئو اشتراوس، فلسفه سیاسی چیست؟، ترجمه فرهنگ رجایی، تهران: شرکت انتشارات علمی و فرهنگی، چاپ دوم، ۱۳۸۱، ص ۳.

و سیاسی شیعه و نظام امامت است. غیبت آخرین امام معصوم (ع) به دو صورت می باشد (۱). غیبت صغری (۲) غیبت کبری که ظهور آن امام (ع) در پایان غیبت کبری انجام خواهد شد.^۱

- امام معصوم (ع): در اصطلاح عالمان و متکلمان شیعه، واژه‌ی معصوم (ع) به امیرالمؤمنین (ع) و یازده فرزندش که به نیابت از پیامبر اسلام (ص) عهده‌دار امور دینی و دنیوی مردم هستند، اطلاق می‌شود. چنین اشخاصی متصدی رهبری جامعه از لحاظ حکومت، بیان معارف و احکام و رهبری و ارشاد معنوی مردم هستند و بر مردم هم واجب است از آنان اطاعت کنند.

- عدالت: در لغت به معنای داد، قسط، انصاف، امری بین افراط و تفریط است.^۲ و در اصطلاح عدل را «قرار دادن هرچیز در جای خود»^۳ معنی کرده‌اند. عدالت محوری‌ترین جهت‌گیری سیاسی - اجتماعی نظام سیاسی محسوب می‌شود.

- مقتضیات زمانی و مکانی: منظور، شرایط حاکم بر زمان و مکان نظریه پرداز است.

۹- قلمرو پژوهش:

موضوع پژوهش پیش رو، حکومت مطلوب در نظرات امام علی (ع) و امام خمینی (س) است که جزئی از اندیشه سیاسی در اسلام است.

۱۰- پیشینه و سوابق پژوهش موضوع و جنبه‌های جدید این پژوهش:

در زمینه نظرات حکومتی امام علی (ع) و امام خمینی (س) آثار متعددی به چاپ رسیده اند. از جمله‌ی آنان:

-الف: در حوزه اندیشه‌ی امام خمینی (ره):

۱. کتاب عارض خورشید، نوشته‌ی مصطفی دلشاد تهرانی، که مربوط به اندیشه سیاسی امام خمینی (س) است.

۲. کتاب اندیشه سیاسی امام خمینی (س) که توسط دکتر محمدحسین جمشیدی نگاشته شده است.

۳. کتاب تأملاتی در اندیشه سیاسی امام خمینی (س)، نوشته‌ی محمدصادق کوشکی که بخش اول آن با عنوان مبانی سیاست و حکومت مطلوب از منظر وصیت‌نامه سیاسی - الهی امام خمینی (س) است.

۴. پایان‌نامه‌ی باعنوان حکمرانی مطلوب در اندیشه‌ی سیاسی امام خمینی (س) توسط آقای حسین ضمیری نوشته شده است و....

-حوزه‌ی اندیشه‌ی امام علی (ع):

^۱ - اسدالله بیات و محمدحسین جمشیدی، جزوه اندیشه‌ی سیاسی در اسلام، تهران: پژوهشکده امام خمینی (س) و انقلاب اسلامی، ۱۳۸۷، ص ۱۲۱.

^۲ - علی‌اکبر دهخدا، لغت‌نامه‌ی دهخدا، تهران: انتشارات دانشگاه تهران، چاپ اول، ۱۳۷۳، ج ۹، ص ۱۳۹۰۵.

^۳ - شیخ فخرالدین الطریحی، مجمع‌البحرین، تحقیق احمدالحسینی، بیروت: موسسه الوفاء، ۱۴۰۳ق، ج ۵، ص ۴۲۱.